

Петро Болбочан

Petro Bolbochan

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва
Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування

Петро Болбочан — залізний полковник Армії УНР
(до 140-річчя з дня народження)

Бібліографічний покажчик

Петро Болбочан — залізний полковник Армії УНР : (до 140-річчя від дня народження П. Ф. Болбочана) : бібліогр. покажч. / уклад. А. Своровський ; літ. ред. В. Білозір, бібліогр.-ред. С. Денисова; Департамент культури виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації); Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування. – Київ, 2023. – 36 с.

Бібліографічний покажчик складено до 140-річчя з дня народження відомого українського військовика, полковника армії УНР Петра Федоровича Болбочана.

Покажчик містить матеріали про життя та діяльність, бойовий шлях полковника, дослідження науковців.

При складенні покажчика використано інфолрмаці. з електронних каталогів Публічної бібліотеки імені Лесі Українки, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, пошукової системи Google Академія.

До покажчика увійшли книги, статті зі збірників та періодичних видань, електронні ресурси. Матеріал розміщено в алфавітному порядку. Матеріали покажчика подано за тематичними розділами, а в межах розділів – за алфавітом.

Покажчик розраховано на викладачів, студентів, школярів та всіх, кому цікаве становлення української державності у часи Української революції.

Укладач:
Літредактор
Редактор-бібліограф

Телефон для довідок

e-mail

А. Своровський
В. Білозір
С. Денисова

486-01-46,
068-139-31-41

4bibliograf4@gmail.com

З М І С Т

Від упорядників.....	6
Вступ.....	7
Життєвий шлях полковника Петра Болбочана.....	12
Боротьба за статус Криму (1918-1919рр.)	20
Кримська операція Петра Болбочана.....	21
Вшанування пам'яті.....	27
<i>Вулиці Петра Болбочана у містах України.....</i>	<i>30</i>
<i>Меморіали.....</i>	<i>31</i>
<i>Нагороди П. Болбочана.....</i>	<i>32</i>
Іменний покажчик.....	35

Від упорядників

Бібліографічний покажчик присвячений Петрові Федоровичу Болбочану – українському військовому діячеві, полковникові Армії УНР, очільникові Кримської операції проти більшовиків з метою встановлення на території півострова української влади та взяття під контроль Чорноморського флоту, учасника радянсько-української війни, антигетьманського повстання, командувачу Оборони північно-східної України (з листопада 1918 року по січень 1919 року), складений з метою популяризації історії України доби національно-визвольних змагань.

При складанні покажчика були використані інформаційні ресурси Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва, Національної бібліотеки ім. Ярослава Мудрого, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, пошукової системи Google Академія. Бібліографічні описи складені згідно з чинними стандартами : ДСТУ 7.1:2006 «Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

Бібліографічний покажчик включає монографії, наукові праці, статті з періодичних та продовжуваних видань, збірників, матеріалів конференцій, електронні ресурси, а також праці, присвячені життю та бойовій діяльності. Допоміжний апарат містить зміст (схема групування матеріалу), передмову від упорядників, біографічний нарис та іменний покажчик, у якому наведені прізвища авторів, співавторів, упорядників, редакторів, відомості про яких є в бібліографічних записах.

Бібліографічний посібник адресований студентам, викладачам, історикам, а також усім, хто цікавиться даною проблематикою.

Вступ

Болбочан Петро Фёдорович — український військовий діяч, полковник армії УНР, очільник Кримської операції. Народився 5 (17) жовтня 1883 року в селі Геджев (Гиждево) Хотинського повіту Бессарабської губернії (нині село Ярівка Хотинського району Чернівецької області) (про що є запис в [Метричній книзі, Кишинівської духовної консисторії Святодимитрієвської церкви, села Годжиєва](#), за 1883 р. під № 34), в родині молдавського православного священника та помічника благочинного 4-го округу того ж повіту Федора

Федір Олексійович і Єлизавета

Олексійовича Болбочана та його дружини Єлизавети Григорівни.

П. Болбочан під час навчання в Кишинівській духовній семінарії 1905 р.

Майбутній військовий діяч, а тоді Петрик Болбочан початкову освіту здобував у сільській церковно-приходській школі, пізніше вчився в гімназії. За традицією, хлопця чекала кар'єра священника. Підліток навіть вступив до Кишинівської духовної семінарії (Seminarul Teologic din Chişinău), де прослухав два повні класи. Отже, духовну освіту Петро Болбочан не здобув, семінарію залишив, а 6 серпня 1905 р.

Чугуївське піхотне юнкерське училище

вступив до Чугуївського піхотного юнкерського училища. Відомо, що переважну більшість курсантів тут, на Слобожанщині, складали українці. З одного боку, Чугуївське піхотне давало пристойну освіту, з іншого – не було привілейованим закладом царської Росії, в останні прості українці не потрапляли. Під час навчання колишній семінарист організував український гурток та заходився поширювати серед юнкерів рідне слово. Осередок прикрили доволі швидко, оскільки начальник училища полковник Фок просто взяв і наказом національну ідентифікацію... заборонив.

Юнкера Болбочана не покарали, з огляду на блискучі здібності обмежились усною доганою. Хоча могли запросто відрахувати з військового закладу чи запроторити на гауптвахту. Прослухавши трирічний курс, Чугуївське піхотне училище молодий офіцер закінчив за 1-м розрядом,

Курсант Чугуївського юнкерського училища Петро Болбочан

тобто з відзнакою. У ранзі підпоручика його направили у 1909 р. у 38-й піхотний Тобольський графа Мілорадовича полк.

Кар'єра розвивалася стрімко. Петро Болбочан очолював 1-у, 2-у та 5-у роти, далі - командував пішими розвідниками, залишаючись і на попередній посаді, затим - під його орудою був кулеметний підрозділ. Іншими словами, 30-річний офіцер добре знав не лише новітню як на той час стрілецьку зброю, але й осягнув тонкощі командування різними військовими підрозділами.

Під час Першої світової війни воював проти австро-угорців і німців у складі 38-го піхотного Тобольського полку. Воював дуже хоробро і вміло. За цей час мав військові звання — підпоручик (від 6 серпня 1909), поручик (від 15 грудня 1912), штабскапітан (від 22 травня 1916), капітан (наказ 15 жовтня 1916) 38-го Тобольського полку. 22 березня 1916 року в бою дістав тяжку контузію, проте у військовій частині командир залишився. А на початку квітня 1917-го ворожа куля пробила Петрові груди. Серйозне поранення змусило офіцера, нагородженого орденами Святого Станіслава і Святої Анни 2-го і 3-го ступенів, на кілька місяців затриматись у шпиталі.

Як і більшість офіцерів-українців, Болбочан вітав Лютневу революцію, створення Центральної Ради, а особливо - українізацію підрозділів російської армії в Україні.

Одужавши, Болбочан активно долучився до українізації військових частин, а з 5 грудня 1917 року прийняв командування 1-м Республіканським пішим полком (відомим також, як «Республіканський полк» і «полк Української Республіки»). Проте військову частину невдовзі ліквідували за наказом корпусного солдатського комітету. Тоді навколо Болбочана згуртувалася група українських патріотів, які утворили Республіканський курінь чисельністю близько 500 чоловік. На чолі цієї частини Болбочан брав участь у придушенні більшовицького повстання в Києві.

На початку 1918-го сформував Республіканський курінь, реорганізований у 2-й Запорізький піший курінь. «Запорожці» Петра Болбочана стали одним з найбільш боєздатних з'єднань армії УНР: відіграли ключову роль у звільненні Києва в лютому 1918-го та під час визволення від більшовиків Лівобережжя та Південно-Східної України, блискуче провели Кримську операцію в квітні 1918-го.

На той час український уряд уже давно здійснював підготовку до опанування Чорного моря, без чого було б неможливим і саме існування української держави. Ще 23 грудня 1917 року при Генеральному секретаріаті у Києві створено Морський секретаріат, згодом Морське міністерство, а законом від 13 березня 1918 року, Українська Народна Республіка перебрала собі весь військовий і торговельний флот Чорного моря. Тим часом, своє становище у Криму зміцнювали більшовики, виникла небезпека зовсім втратити Чорноморський флот.

Відповідно до угоди, досягнутої восени 1917-го між Українською Центральною Радою та тимчасовим Кримсько-Мусульманським виконавчим комітетом, Київ відмовлявся від претензій на територію півострова,

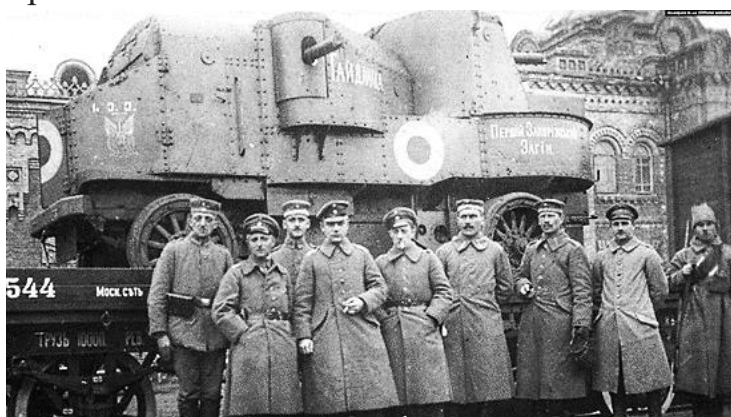
обмеживши по Третьому Універсалу свої вимоги Північною Таврією. Мусвиконком, у свою чергу, скликав Курултай, на якому було задеклароване створення Кримської Народної Республіки.

Однак в січні-лютому 1918-го, після розгрому кримськотатарського національного руху і узурпації більшовиками на півострові влади, Київ більше не вважав себе зв'язаним старими домовленостями і претендував на Крим. З іншого боку, німці півострів частиною України не вважали, маючи намір самим зайняти його. Загалом, у квітні 1918-го між союзниками розгорнулася гонитва, хто ж перший відхопить собі Крим і Чорноморський флот на додачу.

10 квітня 1918 року штаб запорожців одержав таємний усний наказ уряду про виділення з корпусу окремої групи, забезпеченої всіма видами зброї на правах дивізії під командуванням полковника Болбочана. Перед ним поставлене окреме стратегічне завдання: випереджаючи німецькі війська на лінії Харків-Лозова-Олександрівськ-Перекоп-Севастополь, звільнити Кримський півострів від більшовиків, захопити Севастополь. Кінцевою точкою військової операції мав стати Чорноморський флот, який планували включити до складу українських збройних сил.

Генерал-хорунжий Армії УНР Олександр Натієв та Петро Болбочан (праворуч), весна 1918 р.

Важкий броневий автомобіль «Гайдамака», учасник походу на Крим навесні 1918-го.

операції майже весь Крим, разом із Севастополем, опинився під контролем України, а екіпажі кораблів Чорноморського флоту дружно підняли жовто-блакитні прапори. В якості трофеїв було захоплено серед іншого і 20 гідролітаків.

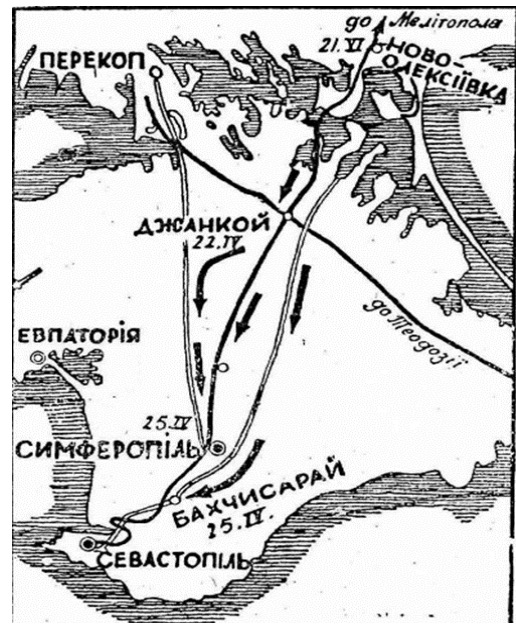
Кримська операція під керівництвом Болбочана була проведена блискуче. На подив німців, українці блискавично провели військову операцію на Сиваші, яка вирішила не тільки майбутнє Кримської кампанії, а й уберегла Запорозьку дивізію від значних людських жертв.

Буквально за 11 днів

Успіхи українського війська загострили відносини між союзниками. 26 квітня німецька дивізія оточила всі місця дислокації українських військ у Сімферополі та оголосила ультиматум Петру Болбочану негайно скласти зброю і виїхати з Криму. Після напружених перемовин Кримська група 27 квітня залишила півострів і зі зброєю, знаменами та значною частиною захопленого майна передислокувалася до околиць Мелітополя.

З політичної точки зору Кримська операція військ УНР завершилася нічим: ані півострів не увійшов до складу України, ані Чорноморський флот не став по-справжньому українським. Однак з погляду військового мистецтва це був справжній триумф. Чонгарський прорив був блискучою тактичною операцією, і, провівши його, Болбочан показав себе видатним полководцем, набагато перевершивши в умінні та везінні того ж Фрунзе.

Похід військ УНР під проводом П. Болбочана на Крим у квітні 1918 р.

Під час походу на Крим 2-й Запорізький полк зустрівся з Українськими січовими стрільцями. Полковник Петро Болбочан у центрі. Передмістя Олександрівська (нині – Запоріжжя), квітень 1918 р.

Призначення полковника Болбочана командувачем Кримської операції назавжди вписало його ім'я в історію.

Він мав незаперечний авторитет серед підлеглих, а більшовики обіцяли за його голову 50 тисяч золотих рублів. Наведемо кілька свідчень тих осіб, які знали Петра Болбочана особисто.

Письменник Борис Антоненко-Давидович: *«Цей стрункий полковник з французькою борідкою... мав, певно, в своїх жилах домішок молдавської крові, бо зовні скидався більше на молдаванина чи навіть француза, ніж на українця... Він був завжди у френчі та кашкеті англійського зразка».*

Сотник Борис Монкевич: *«Болбочан був одною з яскравіших постатей в цілому корпусі. Великий організатор і здібний стратег... В боях показав себе дійсно талановитим полководцем. У ніякім положенні і в жодних умовах він не тратив здібності орієнтуватися... Завжди був у найнебезпечніших місцях, чим викликав підйом духу у Запорозжців».*

Генерал Володимир Посторонкін: *«Великолепный боевой офицер. Являлся душою всего Запорожского корпуса».*

Після падіння Центральної Ради 29 квітня 1918 року Петро Болбочан перебував ув опозиції до гетьмана Скоропадського (зокрема, схилився до кандидатури габсбургського принца Василя Вишиваного в якості нового гетьмана), але не залишив служби і в листопаді, уже в чині полковника армії Української Держави, одним з останніх приєднався до антигетьманського повстання на чолі з Директорією за умови (так і не виконаної) збереження у недоторканості державного апарату України.

З перших днів повстання полковникові стало ясно, що українські політики не вміють учитися на власних помилках, знову почали хилити Україну до лівих ідей та закривавленого по лікті соціалізму, та домовлятися про спільні дії з «червоними». Але Болбочан відмовився: за кілька місяців служби на кордоні він уже встиг побачити справжні наміри більшовиків.

У грудні 1918 року очолювана Болбочаном Запорізька дивізія була розгорнута в корпус, а в січні наступного він був призначений командувачем Лівобережною групою Армії УНР. Через низку об'єктивних факторів вона в кілька разів поступалася російській Червоній армії, яка розпочала агресію проти України. З метою максимального збереження особового складу Лівобережної групи Армії УНР Болбочан був змушений залишити Харків та Полтаву. Ці його дії викликали лише критику з боку урядовців Директорії. І за кілька днів полковника заарештували.

Сотник Омелян Волох, який тоді командував Богданівським полком у складі Запорізького корпусу і мав товариські стосунки з Петлюрою, вирішив скористатися ситуацією на фронті і самовільно наказав заарештувати Болбочана. Не приховуючи своїх намірів зайняти посаду командувача Запорізького корпусу, Волох змалював командуванню Армії УНР ситуацію так, ніби заарештував Болбочана за «зраду», за відступ з Полтави та Харкова.

Попри численні звернення справа Болбочана не розглядалася, його вина не була доведена.

10 червня в місті Чорний Острів (нині — Хмельницька область) Болбочан був засуджений до страти надзвичайним військовим судом, що тривав загалом 7 годин. Його клопотання до Симона Петлюри про помилування залишилося без відповіді, за два дні вирок було затверджено генералом Олександром Осецьким, і 28 червня 1919 року о 10-й вечора Петро Болбочан був розстріляний біля станції Балин Подільської губернії (нині — Дунаєвецький р-н Хмельницької області) й там же похований.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ПОЛКОВНИКА

1. **Xistory** - Петро Болбочан [Електронний ресурс] / Xistory show // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljiyp>. – Дата публікації : 18.08.2020. – Назва з екрана.
2. **Абліцов В. Г. Болбочан Петро Федорович** // Енциклопедія Сучасної України / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. – Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. – Т. 3. – С. 219.
3. **Абліцов В.** Полковник не дочекався світанку (Велич і трагедія полковника Болбочана) [Електронний ресурс] // Український альманах 2006. – Варшава : Об'єднання українців у Польщі, 2006. – С. 246-252. – Режим доступу : <http://surl.li/ljiyy>. – Дата перегляду : 20.09.2023. – Назва з екрана.
4. **Бедрій А.** «Циганська правда» і «кафрська мораль» (про вбивство полк. П. Болбочана) [Електронний ресурс] // Diasporiana : електронна бібліотека. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjez>. – Дата перегляду : 05.07.2023. – Назва з екрана.
5. **Болбочан Петро Федорович** [Електронний ресурс] // Вікіцитати. – Режим доступу : <http://surl.li/ljife>. – Дата перегляду : 06.07.2023. – Назва з екрана.
6. **Болбочан Петро Федорович** [Електронний ресурс] // Герої України : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljfv>. – Дата перегляду : 05.07.2023. – Назва з екрана.
7. **Болбочан Петр Федорович** [Електронний ресурс] // Офицеры РИА. – Режим доступу : <http://surl.li/ljggi>. – Дата перегляду : 06.07.2023. – Назва з екрана.
8. **Бордун З. В. Петро Болбочан та державотворчі змагання на охтирщині у березні-квітні 1918 року** / З. В. Бордун // Сумські історико-краєзнавчі студії : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Суми, 5 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Кудінов (відп. ред.), О. М. Ключко, М. А. Михайліченко та ін.; МОН України ; Нац. спілка краєзнавців України. – Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. – С. 194-199.
9. **Брицький П.** Штрихи стереотип в історії : Штрихи до портрета командувача Лівобережного фронту УНР полковника Петра Болбочана / П. Брицький // Пам'ять століть. – 2004. – № 5. – С. 30-79.

10. **Брицький П. П.** Політика і особа Петра Болбочана в українській революції : матеріали до курсу «Політична історія України ХХ ст.» / П. П. Брицький, Є. П. Юрійчук ; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2004. – 80 с.
11. **Видатні особистості.** Ярівка [Електронний ресурс] // Історико-краєзнавчий портал Чернівецької обл. – Режим доступу : <http://surl.li/ljgy>. – Дата перегляду : 05.07.2023. – Назва з екрана.
12. **Визволитель Криму** (до 130-літніх роковин від народження Петра Болбочана) [Електронний ресурс] // Крим : український вимір. – Режим доступу : <http://surl.li/ljht>. – Дата перегляду : 04.07.2023. – Назва з екрана.
13. **Вітик І.** Полковник Петро Болбочан – командир, що звільнив Крим за два тижні [Електронний ресурс] / Ігор Вітик ; Канал ЦБО ЗСУ // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljxq>. – Дата публікації : 16.08.2022. – Назва з екрана.
14. **Гаврилишин П.** Станиславівське «заслання» полковника Болбочана [Електронний ресурс] / Петро Гаврилишин, Роман Чорненький // Галицький кореспондент. – Режим доступу : <http://surl.li/ljih>. – Дата публікації : 07.06.2018. – Назва з екрана.
15. **Гаврилишин П.** Станиславівське «заслання» полковника Болбочана [Електронний ресурс] / Петро Гаврилишин, Роман Чорненький // Аргумент. – Режим доступу : <http://surl.li/ljip>. – Дата публікації : 09.06.2018. – Назва з екрана.
16. **Гай-Нижник П.** За що Петро Болбочан був представлений до звання полковника армії української держави / Павло Гай-Нижник // Київська старовина. – 2007. – № 6. – С. 155-157.
17. **Горак В.** Славетний командир «запорожців» з Буковини [Електронний ресурс] / Володимир Горак // Час. – Режим доступу : <http://surl.li/ljir>. – Дата публікації : 03.10.2013. – Назва з екрана.
18. **Горак В.** Славетний командир «запорожців». Полковник Петро Болбочан: таємниці життя і боротьби українського воєначальника / Володимир Горак // День. – 2008. – 18 квіт. (№72)

19. **Горак І.** Трагедія полковника Петра Болбочана. Спроба державного перевороту в УНР влітку 1919 р. / І. Горак // Історія України. – С. 13–16.
20. **Гринів О.** Трагічна доля полковника Петра Болбочана : як свої ж розстріляли лицаря Української революції / Олег Гринів // Голос України. – 2020. – 18 верес. (№ 171). – С. 13 : фото.
21. **Громенко С.:** «Найбільш важливий з незнаних і найменше знаних з найважливіших»: історик про полковника армії УНР Петра Болбочана : інтерв'ю [Електронний ресурс] / Сергій Громенко ; розмовляв Василь Шандро // Громадське радіо. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjjb>. – Дата публікації : 06.10.2020. – Назва з екрана.
22. **Громенко С.** Страта полковника Петра Болбочана [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Цей день в історії : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjjf>. – Дата перегляду : 25.07.2023. – Назва з екрана.
23. **День** в історії – полковник Армії УНР Петро Болбочан [Електронний ресурс] // Galinfo. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjjm>. – Дата публікації : 05.10.2019. – Назва з екрана.
24. **День** в історії - 138 років тому народився Петро Болбочан [Електронний ресурс] // Galinfo. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjkk>. – Дата публікації : 05.10.2021. – Назва з екрана.
25. **Дзюба Д.** 100-ті роковини вбивства полковника Болбочана [Електронний ресурс] / Дмитро Дзюба // Порохівниця. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjkq>. – Дата публікації : 28.06.2019. – Назва з екрана.
26. **Домалевський О. В.** Забуті постаті Української революції: Петро Федорович Болбочан / О. В. Домалевський // Тези Всеукр. наук.-практ. online конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки, м. Житомир, (15-17 трав. 2019 р.). – С. 391-392.
27. **За голову** Петра Болбочана більшовики пропонували 50 тисяч карбованців [Електронний ресурс] // Рідна країна : світоглядний портал. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjkz>. – Дата публікації : 05.10.2021. – Назва з екрана.
28. **Здоровило Т.** Розстріляний безпідставно : трагічна доля полковника УНР Петра Болбочана багато в чому нагадує сьгоднішні непорозуміння між

владою й патріотами / Тарас Здоровило // Україна молода. – 2018. – 30 жовт. (№ 117). – С. 6-7 : фото.

29. **Калинчук Д.** Їх звали Чорні Шлики [Електронний ресурс] / Дмитро Калинчук // Український тиждень. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjnc>. – Дата публікації : 29.08.2011. – Назва з екрана.
30. **Кіндсфатер О.** За голову Петра Болбочана більшовики пропонували 50 тисяч карбованців [Електронний ресурс] / Олександр Кіндсфатер // АрміяInform. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjny>. – Дата публікації : 05.11.2020. – Назва з екрана.
31. **Клочко Р.** Жертва «українських гнид»: трагедія Петра Болбочана [Електронний ресурс] / Роман Клочко // Дзеркало тижня. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjoc>. – Дата публікації : 23.02.2018. – Назва з екрана.
32. **Коваль Р.** Ким був та за що помер Петро Болбочан? [Електронний ресурс] / Роман Коваль // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjno>. – Дата публікації : 19.10.2018. – Назва з екрана.
Історію полковника Петра Болбочана розповів співзасновник історичного клубу «Холодний Яр» Роман Коваль.
33. **Коваль Р.** Полковник Болбочан. Спогади, свідчення, документи / Роман Коваль, Юрій Юзич. – Київ : Markobook, 2020. – 440 с. – (Видатні українці)
34. **Костюк П.** «Найшовсь таки один козак...» / Петро Костюк // Універсум. – 2018. – №3-4. – С. 38-43.
35. **Костюк П.** «Найшовсь таки один козак...» [Електронний ресурс] / Петро Костюк // Vox populi : всеукр. часоп. для розумних та небайдужих. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjoj>. – Дата публікації : 22.04.2018. – Назва з екрана.
36. **Криштопа О.** За що Петлюра вбив Болбочана? | Історія для дорослих [Електронний ресурс] / Олег Криштопа // Історія для дорослих // YouTube. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=kupxG5TPNIQ>. – Дата публікації : 01.05.2022. – Назва з екрана.
37. **Легенда українського війська:** полковник Петро Болбочан [Електронний ресурс] // Порохівниця. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjou>. – Дата публікації : 10.01.2023. – Назва з екрана.

38. **Майже завоював** для України Крим: ким насправді був полковник Петро Болбочан – «Історія для дорослих» [Електронний ресурс] // 5 канал. – Режим доступу : <http://surl.li/ljppf>. – Дата публікації : 06.05.2022. – Назва з екрана.
39. **Мараєв, В.** Петро Болбочан – герой Кримського походу [Електронний ресурс] / Владлен Мараєв // Український інтерес. – Режим доступу : <http://surl.li/ljppq>. – Дата публікації : 17.01.2022. – Назва з екрана.
40. **Мина Ж. В.** Постать полковника Петра Болбочана на тлі подій національної революції 1917-1921 рр. / Ж. В. Мина // Військово-науковий вісник. – 2011. – Вип. 16. – С. 156-167.
41. **Мойса В. А** Болбочан нам би Україну не віддав [Електронний ресурс] / Василь Мойса // Погляд. – Режим доступу : <http://surl.li/ljirx>. – Дата перегляду : 06.07.2023. – Назва з екрана.
42. **Мойса В.** Про воєначальника Армії УНР Петра Болбочана з Хотинщини, який визволив Крим і лівобережну Україну [Електронний ресурс] / Василь Мойса // Кіцмань.City. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjsl>. – Дата публікації : 19.01.2023. – Назва з екрана.
43. **Мороз Т.** Цього дня народився Петро Болбочан [Електронний ресурс] / Тетяна Мороз // Армія inform. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjsx>. – Дата публікації : 05.10.2021. – Назва з екрана.
44. **Олійник І.** Факт з історії: страта Петра Болбочана, полковника Армії УНР [Електронний ресурс] / Ірина Олійник // Уе.ua : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljtd>. – Дата публікації : 28.06.2023. – Назва з екрана.
45. **Осташко Т.** Справжній полковник : [про бойового офіцера П. Болбочана] / Т. Осташко // День. – 2018. – 23–24 лют. (№ 33–34). – С. 14–15.
46. **Осташко Т. С.** Болбочан Петро Федорович / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України: / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Наукова думка, 2003. – Т. 1: А-В. – С. 329 : іл.
47. **Петро Болбочан** [Електронний ресурс] // Jarmart.info : інформ. іст.-культур. вісн. – Режим доступу : <http://surl.li/ljito>. – Дата публікації : 22.01.2018. – Назва з екрана.

48. **Петро Болбочан** [Електронний ресурс] // Івано-Франківськ місто героїв : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjun>. – Дата перегляду : 05.07.2023. – Назва з екрана.
49. **Петро Болбочан** – визволитель Криму [Електронний ресурс] / Історія без міфів // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjvb>. – Дата публікації : 03.10.2020. – Назва з екрана.
50. **Петро Болбочан** – забутий герой визвольних змагань [Електронний ресурс] / Антикризисний медіа-центр // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjvo>. – Дата публікації : 14.10.2021. – Назва з екрана.
51. **Петро Болбочан**: «залізний» полковник війська УНР, визволитель Криму [Електронний ресурс] // Шкільне життя. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjxf>. – Дата публікації : 05.10.2012. – Назва з екрана.
52. **Петро Болбочан**: про маловідомі факти з життя полковника армії УНР розповідає історик Роман Коваль [Електронний ресурс] / Інтернет-радіо Holos // YouTube. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=CrUWkqxj0_8. – Дата публікації : 24.03.2021. – Назва з екрана.
53. **Петро Болбочан**, який боровся лише за «самостійну Україну» // Проскурів : інформ.-аналіт. газета. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjye>. – Дата публікації : 24.03.2017. – Назва з екрана.
54. **Подобна Є.** Петро Болбочан / Євгенія Подобна. – Харків : Фоліо, 2022. – (Знамениті українці)
55. **Полковник Армії УНР Петро Болбочан** [Електронний ресурс] // Чернігівівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. Коцюбинського : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjym>. – Дата перегляду : 06.07.2023. – Назва з екрана.
56. **Полковник Петро Болбочан**: «Обов'язок перед Україною кличе мене до зброї!» [Електронний ресурс] // 33-й канал. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjyv>. – Дата публікації : 13.01.2019. – Назва з екрана.
57. **Полянський О.** Полковник Петро Болбочан в українській революції 1917 – 1921 рр. / О. Полянський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2017. – Вип. 1(3). – С. 94-102.

58. **Полянський О.** Полковник Петро Болбочан: життя, покладене на плаху української революції 1917–1921 рр. / О. Полянський // Наука і суспільство. – 2017. – № 5–6. – С. 55–61.
59. **Прокопчук В. С.** Трагедія полковника П. Ф. Болбочана (до 100-річчя страти на ст. Балин) В. С. Прокопчук // Історичні студії суспільного прогресу : електронний наук. журн. – 2019. – №7. – С. 37-44.
60. **Садовий Я.** Полковник Петро Болбочан: батько запорозького війська УНР [Електронний ресурс] / Ярослав Садовий // Урядовий кур'єр. – Режим доступу : <http://surl.li/ljzjn>. – Дата публікації : 05.10.2018. – Назва з екрана.
61. **Сідак В.** Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника / В. Сідак, Т. Осташко, Т. Вронська. – Вид. 2-ге, допов. – Київ : Темпора, 2009. – 426 с. : фотогр.
62. **Сідак В. С.** Полковник Петро Болбочан. Видатні постаті в історії України : [метод. посіб.] / В. С. Сідак, П. П. Брицький, Д. С. Ліщук ; Чернівець. обл. держ. адмін., Голов. упр. освіти і науки Чернів. облдержадмін. – Чернівці, 2009. – 23 с. : іл.
63. **Собко О.** 5 жовтня минуло 138 років від дня народження полковника армії УНР Петра Болбочана [Електронний ресурс] / Оксана Собко // Управління культури і туризму Хмельницької міськради : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljzjv>. – Дата публікації : 06.10.2021. – Назва з екрана.
64. **Справа №...** Петро Федорович Болбочан [Електронний ресурс] / ТРК Миколаїв // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkae>. – Дата публікації : 23.07.2016. – Назва з екрана.
65. **Тартачний О.** Петро Болбочан: герой і жертва першої Української революції [Електронний ресурс] / Олександр Тартачний // Листи до приятелів : журнал думки і чину. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkau>. – Дата публікації : 19.03.2017. – Назва з екрана.
66. **Фаріон І.** Як Петлюра вбивав Болбочана [Електронний ресурс] / Ірина Фаріон // Українська правда. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkb1>. – Дата публікації : 08.06.2016. – Назва з екрана.

67. **Черкаська Г.** Харизматичний лідер-державник [Електронний ресурс] / Ганна Черкаська // UaModna. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkbtt>. – Дата публікації : 06.10.2016. – Назва з екрана.
68. **Шарабуряк Л.** Петро Болбочан – взірець національної самоповаги (до 135-річчя від дня народження) / Лариса Шарабуряк // Краєзнавство. – 2018. – № 3. – С. 225-227 : порт.
69. **Шарговська О.** «Завойовника Криму» розстріляли свої [Електронний ресурс] / Олена Шарговська // Gazeta.ua. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkce>. – Дата публікації : 08.10.2013. – Назва з екрана.
70. **Шемет С.** Полковник Петро Болбочан: замітки до історії Запорозького Корпусу 1917-1919 рр. // Хліборобська Україна. – Відень : Української Союз Хліборобів-Державників, 1923. – Кн. Четверта : Рік 1922-1923, зб. VII-VIII. – С. 200-236.– Режим доступу : <http://surl.li/ljkdy>. – Дата перегляду : 20.09.2023. – Назва з екрана.
71. **Шкрібляк М.** Двічі знищений: трагічна доля українського полководця Петра Болбочана [Електронний ресурс] / Марія Шкрібляк // «Версії». Новини : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkctj>. – Дата публікації : 07.10.2010. – Назва з екрана.
72. **Щур І. Ф.** Петро Болбочан – визначний військовий діяч Української революції 1917-1918 років / І. Ф. Щур // Priority directions of science development : The V International Scientific and Practical Conference, Hamburg, February 06 – 08, 2023. – Hamburg, 2023. – P. 107-113.
73. **1883** – народився Петро Болбочан, полковник Армії УНР [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkccq>. – Дата перегляду : 06.07.2023. – Назва з екрана.
74. **28 червня** 1919 року більшовики руками лідерів УНР знищили легендарного Болбочана [Електронний ресурс] // Останній бастион. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkdf>. – Дата публікації : 28.06.2021. – Назва з екрана.

Боротьба за статус Криму (1918-1919 рр.)

75. **Гедін М.** Проблема Криму напередодні та в період гетьманування Павла Скоропадського / М. Гедін // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. – 2014. – Вип. 19. – С. 65-77.
76. **Громенко С. В.** Дипломатична боротьба навколо статусу Криму під час Кримської операції Петра Болбочана у квітні 1918 року / С. В. Громенко // Українська дипломатія в добу національно-визвольних змагань (1917 - 1921 рр.): історія, проблеми, протиріччя, присвячена 100-річчю проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 21-22 лют. 2019 р. – Київ : Міленіум, 2019. – С. 18-19.
77. **Діденко І. О.** Боротьба за приєднання Криму як прояв соборницької політики Української Держави (1918 р.) / І. О. Діденко // Соборність як чинник українського державотворення (до 90-річчя Акту злуки) : всеукр. наук. конф., Київ, 21 січ. 2009 р. / Ін-т історії України НАН України [та ін.]; [відп. ред. Р. Я. Пиріг]. – Київ: [б.в.], 2009. – С. 183-196.
78. **Иванец А. В.** Кримський вектор політики Української Центральної Ради / А. В. Иванец // Культура народів Причорномор'я. – 1998. – № 3. – С. 143- 152.
79. **Наш Крим: неросійські історії українського півострова** : [зб. ст.] / [упоряд. та вступ. ст. С. В. Громенко ; Укр. ін-т нац. пам'яті]. – [Київ] : [К.І.С.], [2016]. – 314 с. : фотоіл., портр., карти.
80. **У квітні 1918 року Донбас і Крим були звільнені від більшовиків** [Електронний ресурс] // Арміяinform. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkdo>. – Дата публікації : 22.04.2020. – Назва з екрана.
81. **Соловйова В. В.** Політика Центральної Ради щодо прилучення українських етнічних територій / В. В. Соловйова // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 14. – С. 180-188.

Кримська операція Петра Болбочана

82. **Громенко С.** Кримська операція Петра Болбочана: чи засвоїли ми уроки минулого? [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Локальна історія. – Режим доступу : <http://surl.li/hcbdi>. – Дата публікації : 19.04.2021. – Назва з екрана.
83. **Громенко С.** То коли ж Болбочан визволив Крим? [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Історична правда. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkeq>. – Дата публікації : 15.05.2017. – Назва з екрана.
84. **Громенко С.** То коли ж Болбочан визволив Крим? [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Лікбез. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkfe>. – Дата публікації : 22.04.2017. – Назва з екрана.
85. **Громенко С.** Як українська армія захопила Крим. Квітень 1918 року: / Сергій Громенко // Буковинське віче. – 2017. – 22 черв. (№ 21). – С. 2.
86. **Громенко С. В.** [Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року](#) / С. В. Громенко. – Київ : К.І.С., 2018. – 266 с., іл.
87. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkfs>. – Дата публікації : 22.04.2017. – Назва з екрана.
88. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Частина 2 [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkgb>. – Дата публікації : 24.04.2017. – Назва з екрана.
89. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Чонгарський блицкриг [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkgk>. – Дата публікації : 30.05.2017. – Назва з екрана.
90. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Північна Таврія [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkgm>. – Дата публікації : 10.06.2017. – Назва з екрана.
91. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Марш на Сімферополь [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. –

- Режим доступу : <http://surl.li/ljkggt>. – Дата публікації : 11.06.2017. – Назва з екрана.
92. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Повстання на Південному березі [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkgw>. – Дата публікації : 12.06.2017. – Назва з екрана.
93. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Чорноморський флот [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkhf>. – Дата публікації : 14.06.2017. – Назва з екрана.
94. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Кримські більшовики [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkhq>. – Дата публікації : 19.06.2017. – Назва з екрана.
95. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Суперечка про півострів [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkhx>. – Дата публікації : 20.06.2017. – Назва з екрана.
96. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Повстання на сході [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkif>. – Дата публікації : 26.06.2017. – Назва з екрана.
97. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Альма і Бахчисарай [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkil>. – Дата публікації : 03.07.2017. – Назва з екрана.
98. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Конфлікт з німцями [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkiq>. – Дата публікації : 10.07.2017. – Назва з екрана.
99. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Переговори з Києвом [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkix>. – Дата публікації : 17.07.2017. – Назва з екрана.
100. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Повернення [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkjk>. – Дата публікації : 24.07.2017. – Назва з екрана.

101. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Падіння Феодосії й Керчі [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkjm>. – Дата публікації : 01.08.2017. – Назва з екрана.
102. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Севастопольські дебати [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkjs>. – Дата публікації : 07.08.2017. – Назва з екрана.
103. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. За українське море! [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkka>. – Дата публікації : 14.08.2017. – Назва з екрана.
104. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Анабасис Петріва [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkko>. – Дата публікації : 28.08.2017. – Назва з екрана.
105. **Громенко С.** Забута перемога: похід Болбочана на Крим. Епілог [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Крим. Реалії. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkla>. – Дата публікації : 29.08.2017. – Назва з екрана.
106. **Громенко С.** Кримська операція Петра Болбочана 1918 року : [інтерактивна мапа] [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Радіо Свобода : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljklf>. – Дата перегляду : 20.09.2023. – Назва з екрана.
107. **Громенко С.** Похід Петра Болбочана на Крим у квітні 1918 року : інтерв'ю [Електронний ресурс] / Сергій Громенко ; розмовляв Андрій Давидов // Арміяfm. – Режим доступу : <http://surl.li/ljklf>. – Дата публікації : 21.04.2022. – Назва з екрана.
108. **Громенко С.:** Чому український полковник Болбочан зайшов до Сімферополя, але не підкорив Крим. Пояснює історик : інтерв'ю [Електронний ресурс] / Сергій Громенко ; розмовляв Вахтанг Кіпіані // Еспресо. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkls>. – Дата публікації : 20.09.2021. – Назва з екрана.
109. **Громенко С.** Як українці, німці і кримські татари 100 років тому перемогли більшовиків [Електронний ресурс] / Сергій Громенко //

- Главком. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkmc>. – Дата публікації : 25.04.2018. – Назва з екрана.
110. **Громенко С.** Як українці, німці і кримські татари 100 років тому перемогли більшовиків [Електронний ресурс] / Сергій Громенко // Dsnews.ua : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkmk>. – Дата публікації : 24.04.2018. – Назва з екрана.
111. **День в історії** – звільнення Криму від більшовиків [Електронний ресурс] // Galinfo. – Режим доступу : <http://surl.li/ljknb>. – Дата публікації : 22.04.2021. – Назва з екрана.
112. **Ісаюк О.** Операція «Флот для України» [Електронний ресурс] / Олеся Ісаюк // Український тиждень. – Режим доступу : <http://surl.li/ljknh>. – Дата публікації : 30.04.2011. – Назва з екрана.
113. **ІстФакт** про Кримський похід армії Болбочана [Електронний ресурс] / Ukrainian Institute of National Remembrance // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkob>. – Дата публікації : 28.11.2019. – Назва з екрана.
114. **ІстФакт** про Кримський похід армії Болбочана [Електронний ресурс] // Голос Криму. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkol>. – Дата публікації : 01.07.2020. – Назва з екрана.
115. **Калинчук Д.** Як українська армія захопила Крим. Квітень 1918-го [Електронний ресурс] / Дмитро Калинчук // Ukrainian Military Pages. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkoz>. – Дата публікації : 12.12.2016. – Назва з екрана.
116. **Ковальчук М.** Кримська операція Армії УНР — перший крок до підняття синьо-жовтого стяга над півостровом : інтерв'ю [Електронний ресурс] / Михайло Ковальчук ; розмовляв Антон Печерський // АрміяInform. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkpg>. – Дата публікації : 24.04.2023. – Назва з екрана.
117. **Кримська операція (1918)** [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклоп. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkpr>. – Дата перегляду : 07.07.2023. – Назва з екрана.

118. **Кримський похід** запорожців Болбочана — 105 років [Електронний ресурс] // Порохівниця. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkqd>. – Дата публікації : 25.04.2023. – Назва з екрана.
119. **Леонов І.** Кримська операція: 104 роки тому Петро Болбочан звільнив Крим від більшовиків / Іван Леонов // Україна молода. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkqn>. – Дата публікації : 12.03.2022. – Назва з екрана.
120. **Мараєв В.** Визволення : Похід українців на Крим [Електронний ресурс] / Владлен Мараєв // Український інтерес. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkqx>. – Дата публікації : 22.04.2023. – Назва з екрана.
121. **Монкевич Б.** Похід Болбочана на Крим / Борис Монкевич. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2019. – 96 с. – (Звитяжці)
122. **Монкевич Б.** Похід Болбочана на Крим : мемуари / Борис Монкевич. – Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 195 с.
123. **Монкевич Б. Г.** Похід Болбочана на Крим: спогади сотника Армії УНР та його бойових побратимів : [мемуари] / Борис Монкевич ; [ред.-упоряд. Р. Коваль]. – Київ : Історичний клуб «Холодний Яр» ; Наш формат, 2014. – 268, [1] с. : фот. – (Бібліотека Історичного клубу «Холодний Яр») (Українська воєнна мемуаристика ; кн. 7).
124. **Петро Болбочан** – визволитель Криму [Електронний ресурс] // Enigma : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkre>. – Дата перегляду : 06.07.2023. – Назва з екрана.
125. **Пивоваров С.** 105 років тому війська УНР на чолі з Петром Болбочаном змагалися з німцями, хто перший звільнить Крим від більшовиків. І майже виграли. Згадуємо, як військова перемога обернулась політичною поразкою [Електронний ресурс] / Сергій Пивоваров, Євген Спірін // Бабель. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkru>. – Дата публікації : 13.04.2023. – Назва з екрана.
126. **Рудницький Ю.** Кримська операція Петра Болбочана: зворотній бій [Електронний ресурс] / Юрій Рудницький // Історична правда. – Режим доступу : <http://surl.li/ljksx>. – Дата публікації : 19.05.2023. – Назва з екрана.

127. **Рудько С.** Кримська операція військ Центральної Ради / С. Рудько // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Історичні науки. – 2011. – Вип. 17. – С. 134-148.
128. **Рудько С.** Кримська операція військ Центральної Ради [Електронний ресурс] / С. Рудько // Крим : український вимір. – Режим доступу : <http://surl.li/ljktm>. – Дата перегляду : 07.07.2023. – Назва з екрана.
129. **Рудяченко О.** Петро Болбочан. Як українці Сімферополь звільняли [Електронний ресурс] / Олександр Рудяченко // Укрінформ. – Режим доступу : <http://surl.li/ljktk>. – Дата перегляду : 02.02.2023. – Назва з екрана.
130. **Севастьянов О. В.** Повернення забутої перемоги історичної давнини та імені її творця / О. В. Севастьянов // Вісник аграрної історії. – 2018. – Вип. 25-26. – С. 322-324.
131. **Синяк Д.** Забытый рейд Болбочана. Как украинские войска сто лет назад захватили Крым [Електронний ресурс] / Дмитрий Синяк // Фокус. – Режим доступу : <http://surl.li/ljktx>. – Дата публікації : 02.02.2017. – Назва з екрана.
132. **Стопчак М.** Кримський похід армії УНР 1918 р. в оцінці української історіографії / М. Стопчак // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. – 2012. – Вип. 17. – С. 241-252.
133. **Сута І.** Кримська операція 1918 року Петра Болбочана [Електронний ресурс] / Іван Сута // Науково-ідеологічний центр. ім. Д. Донцова : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkul>. – Дата публікації : 12.08.2016. – Назва з екрана.
134. **Український блицкриг.** Звільнення Криму. (з циклу Перемоги України) [Електронний ресурс] / Wild Fox // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkux>. – Дата публікації : 29.04.2016. – Назва з екрана.
135. **Як Болбочан** в 1918 році звільняв Крим, і що це «підкаже» для майбутнього контрнаступу ЗСУ [Електронний ресурс] // Defense Express. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkvc>. – Дата публікації : 24.03.2023. – Назва з екрана.
136. **1918** – звільнення Криму від більшовиків [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkvl>. – Дата перегляду : 07.07.2023. – Назва з екрана.

Вшанування пам'яті

137. **В Івано-Франківську** відкрили меморіальну дошку полковнику армії УНР Петру Болбочану. ФОТО [Електронний ресурс] // Історична правда : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/lrdb>. – Дата публікації : 25.01.2019. – Назва з екрана
138. **Вакуленко О.** Вечір пам'яті Петра Болбочана [Електронний ресурс] / Олександр Вакуленко // Культурна реферантура ОУН. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkwe>. – Дата публікації : 13.10.2018. – Назва з екрана.
139. **Вечір** пам'яті Петра Болбочана [Електронний ресурс] // Політичний форум міста Знам'янки. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkwr>. – Дата публікації : 10.10.2021. – Назва з екрана.
140. **Дим Н.** Київрада перейменувала сквер Косіора на честь полковника Болбочана [Електронний ресурс] / Нестор Дим // Новингарня. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkxh>. – Дата публікації : 21.11.2017. – Назва з екрана.
141. **Дим Н.** У Києві відкрили перший у світі пам'ятник полковнику Армії УНР Петрові Болбочану [Електронний ресурс] / Нестор Дим // Новинарня. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkxv>. – Дата публікації : 04.10.2020. – Назва з екрана.
142. **Життєлюб і правдолюб** [про зустріч з істориком Петром Брицьким] [Електронний ресурс] // Муципальна бібліотека ім. А. Добрянського : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkyn>. – Дата публікації : 14.03.2016. – Назва з екрана.
143. **Забута** перемога. Кримська операція Петра Болбочана [Електронний ресурс] // Представництво Президента України в АРК : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkyt>. – Дата перегляду : 07.07.2023. – Назва з екрана.
144. **Злободенно:** Київрада перейменувала сквер імені сталінського ката на честь героя визвольних змагань, котрий повертав Україні Крим [Електронний ресурс] // Патріоти України. – Режим доступу : <http://surl.li/ljkzl>. – Дата публікації : 21.11.2017. – Назва з екрана.
145. **Карбан А.** «11 друзів Коновальця»: Експертний Корпус та Інститут національної пам'яті презентували серію арт-плакатів [Електронний

- ресурс] / Аліна Карбан // Експертний корпус. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlap>. – Дата публікації : 16.10.2018. – Назва з екрана.
146. **На** Лук'янівці відкрили пам'ятник Петру Болбочану – чим видатний полковник (ФОТО) [Електронний ресурс] // Big Kyiv : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlbm>. – Дата публікації : 05.10.2020. – Назва з екрана.
147. **Наш** земляк, видатний полководець Петро Болбочан – захисник української Державності (ФОТО) [Електронний ресурс] // БукІнфо : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlcw>. – Дата публікації : 04.10.2019. – Назва з екрана.
148. **Петро Болбочан** – найталановитіший воєначальник армії УНР [Електронний ресурс] // Буковинський державний медичний університет : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljldb>. – Дата публікації : 26.10.2018. – Назва з екрана.
149. **Петро Болбочан: повернення до Києва** // Незборима нація. – 2020. – № 10 (416). – С. 1 : фото.
150. **Петро Болбочан: У Харкові відкрили погруддя полковнику УНР : Як це було** [Електронний ресурс] // Інтернет-радіо Holos fm • Internet Radio Holos fm // YouTube. – Режим доступу : <http://surl.li/ljldq>. – Дата публікації : 05.11.2020. – Назва з екрана.
151. **Полковник Болбочан: пам'ятник і нова книга** [Електронний ресурс] // Незборима нація. – Режим доступу : <http://surl.li/ljldy>. – Дата перегляду : 05.07.2023. – Назва з екрана.
152. **Прокопчук В. За заслуги – й честь** / В. Прокопчук // Краєзнавство. – 2010. – № 1-2. – С. 257-258.
153. **Пустовгар О. Провулок Петра Болбочана у Полтаві, до 135-річчя з дня народження** [Електронний ресурс] / Олег Пустовгар // Полтавщина : інтернет-вид. – Режим доступу : <http://surl.li/ljjzg>. – Дата публікації : 05.10.2018. – Назва з екрана.
154. **Руденко О. До відкриття пам'ятника полковникові УНР Петру Болбочану у Києві 4 жовтня 2020 року. Трохи історії** [Електронний

- ресурс] / Олекса Руденко // ГО «Департамент воєнно-культурної антропології». – Режим доступу : <http://surl.li/ljlen>. – Дата перегляду : 05.07.2023. – Назва з екрана.
155. **Садовий Я.** Полковника Петра Болбочана увічнили у бронзі : українські герої. На п'єдестал історії повернувся несправедливо забутий талановитий воєначальник, батько війська УНР / Ярослав Садовий // Урядовий кур'єр – 2020. – 6 жовт. (№ 194). – С. 1,3 : фото.
156. **Сквер** Косіора носитиме ім'я полководця Болбочана [Електронний ресурс] // Офіційний портал Києва. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlff>. – Дата публікації : 21.11.2017. – Назва з екрана.
157. **Слабоспицький О.** Кримський похід Армії УНР увічнили меморіальною дошкою в Новоолексіївці [Електронний ресурс] / Олег Слабоспицький // Texty.org.ua : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlfv>. – Дата публікації : 24.04.2018. – Назва з екрана.
158. **Троянов С.** «Визволитель Криму»: у Києві встановили пам'ятник Петру Болбочану [Електронний ресурс] / Станіслав Троянов // Na chasi : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljljk>. – Дата публікації : 06.10.2020. – Назва з екрана.
159. **У Запоріжжі** новий мурал поєднав покоління захисників України [Електронний ресурс] // Запорізька обласна державна адміністрація : [вебсайт]. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlgr>. – Дата публікації : 30.12.2018. – Назва з екрана.
160. **У Києві** презентували книгу «Забута перемога. Кримська операція Петра Болбочана 1918 року» [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlhe>. – Дата публікації : 18.04.2018. – Назва з екрана.
161. **Харківська** бригада Нацгвардії тепер носить ім'я Петра Болбочана [Електронний ресурс] // Харків Times. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlhq>. – Дата публікації : 15.10.2020. – Назва з екрана.
162. **Чорна С.** Пам'ятник визволителю Криму Петру Болбочану нагадуватиме про славу української зброї / Світлана Чорна // Голос України. – 2020. – 6 жовт. (№ 184). – С. 1, 12 : фото.

163. **Шаріпов О.** У Києві встановили пам'ятник полковнику УНР Петру Болбочану. Він керував операцією з визволення Криму [Електронний ресурс] / Олександр Шаріпов, Олег Павлюк // Громадське. – Режим доступу : <http://surl.li/ljlhy>. – Дата публікації : 04.10.2020. – Назва з екрана.
164. **Шурхало Д.** Полковник Армії УНР Петро Болбочан: жертва інтриг чи претендент у диктатори [Електронний ресурс] / Дмитро Шурхало // Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://surl.li/hcbdd>. – Дата публікації : 12.10.2020. – Назва з екрана.

Вулиці Петра Болбочана у містах України:

- В 2005 році в селі Балин було встановлено на його честь пам'ятний знак.
- У Львові є Вулиця Полковника Петра Болбочана.
- 1 червня 2013 року вулиця Кірова у Луцьку була перейменована на честь Петра Болбочана.
- 17 грудня 2015 року вулиця командарма Каменєва в Києві була перейменована на вулицю Петра Болбочана.
- У Дніпрі колишню вулицю Чапаєва було перейменовано на вулицю Болбочана.
- Провулок Петра Болбочана є у місті Бровари.
- Провулок Петра Болбочана є у місті Житомир.
- Вулиця Петра Болбочана є у місті Хмельницькому (колишня Городовікова) з 24 лютого 2016)
- Вулиця Петра Болбочана є у місті Харків (колишня Клапцова) з 17 травня 2016
- Провулок Петра Болбочана є у місті Полтава (колишній Червоний) з 20 травня 2016
- Вулиця Петра Болбочана є у місті Запоріжжя.
- Вулиця Полковника Болбочана є в місті Сміла.
- 14 жовтня 2020 року 3-ій бригаді оперативного призначення Національної гвардії України присвоєно почесне найменування "імені полковника Петра Болбочана".

Меморіали

Пам'ятник Петру Болобочану у сквері навпроти кінотеатру "Київська Русь" в Києві. Фото 2020 р.

Пам'ятний знак на місці загибелі полковник зал. ст. Балин (Хмельницька обл.)

Меморіальна дошка учасникам Кримської операції (1918) зал. ст. Новоолексіївка (Херсонська обл.) 2018 р.

Меморіальна дошка у Івано-Франківську

Погруддя було відкрито у Харкові на території військової частини 3017 Східного оперативно-територіального об'єднання НГУ.

У кінематографі

Полковник Петро Болбочан був показаний у фільмі «Таємний щоденник Симона Петлюри». У фільмі зачіпається тема непростих стосунків Болбочана і Петлюри. Також у фільмі відтворена страта Болбочана.

Нагороди Петра Болбочана

Орден Святої Анни 3-го ст. з мечами та бантом за бойові дії в період з 20 жовтня по 1 грудня 1914 р. (Наказ 5 Армії від 27 січня 1915 р. № 185).

Орден Святого Станіслава 2-й ст. з мечами за бойові дії в період з 1 січня по 4 лютого 1915 р. (Найвищий наказ від 22 квітня 1915 р.);

Орден Святої Анни 2-й ст. з мечами за бойові дії 15 Лютого 1915 р. (Найвищий наказ від 3 червня 1915 р.);

Орден Святого Станіслава 3-го ст. з мечами та бантом за бойові дії 17-18 серпня 1914 р (Найвищий наказ від 6 жовтня 1915 р.);

Світло-бронзова медаль «В пам'ять 100-річчя Вітчизняної війни 1812» на Володимирській стрічці (30 жовтня 1912 р.);

Медаль «В пам'ять 300-річчя царювання дому Романових» на стрічці білого, жовтого і чорного кольорів (9 березня 1913 р.).

Іменний покажчик

- Абліцов В. Г. 2, 3
Бедрій А. 4
Бордун З. В. 8
Брицький П. 9, 10, 62
Вакуленко О. 138
Вітик І. 13
Вронська Т. 61, 62
Гаврилишин П. 14, 15
Гай-Нижник П. 16
Гедін М. 75
Горак І. 19
Горак В. 17, 18
Гринів О. 20
Громенко С. 21, 22, 76, 79, 82, 83,
84, 85, 86, 87, 88, 89,
90, 91, 92, 93, 94, 95,
96, 97, 98, 99, 100,
101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 108,
109, 110
Дзюба І. М. 2
Дзюба Д. 25
Дим Н. 140, 141
Діденко І. О. 77
Домалевський О. В. 26
Железняк М. Г. 2
Жуковський А. І. 2
Здоровило Т. 28
Иванец А. В. 78
Ісаюк О. 112
Калинчук Д. 29
Калинчук Д. 115
Карбан А. 145
Кіндсфатер О. 30
Клочко О. М. 8
Клочко, Р. 31
Коваль Р. 32, 33, 123
Ковальчук М. 116
Костюк П. 34, 35
Криштопа О. 36
Кудінов Д. В. 8
Леонов І. 119
Ліщук Д. С. 62
Марасєв, В. 39, 120
Мина Ж. В. 40
Михайліченко М. А. 8
Мойса В. 41, 42
Монкевич Б. 121, 122, 123
Мороз Т. 43
Олійник І. 44
Осташко Т. 45, 46, 61
Павлюк О. 163
Печерський А. 116
Пивоваров С. 125
Подобна Є. 54
Полянський О. 57, 58
Прокопчук В. 152
Пустовгар О. 153
Руденко О. 154
Рудницький Ю. 126
Рудько С. 127, 128
Рудяченко О. 129
Садовий Я. 60, 155
Севастьянов О. В. 130
Синяк Д. 131
Сідак В. 61
Слабоспицький О. 157
Смолій В. А. 46
Собко О. 63
Соловйова В. В. 81
Спірін Є. 125
Стопчак М. 132
Сута І. 133
Тартачний О. 65
Троянов С. 158
Фаріон І. 66
Черкаська Г. 67
Чорна С. 162
Чорненький Р. 14, 15
Шандро В. 21
Шарабуряк Л. 68
Шарговська О. 69

Шаріпов О. 163
Шебет С. 70
Шкрібляк М. 71
Шурхало Д. 164

Щур І. Ф. 72
Юзич Ю. 33
Юрійчук Є. П. 10

